

“KİTABI-DƏDƏ QORQUD” DASTANINDA QADIN-ANA OBRAZI VƏ ONUN OĞUZ ELİNDƏ FORMALAŞDIRDIĞI TƏSƏVVÜR

Almara Vəzir qızı Nəbiyeva
BDU, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
nebiyeva_almara@mail.ru

XÜLASƏ

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının zənginliyində təhlil olunmalı problemlərdən birisi ailə və cəmiyyət səviyyəsində qadının funksional rolunun aydınlaşmasıdır. Ümumiyyətlə, epos təfəkkürü və bütünlükdə dastan nümunələri bu baxımdan bir zənginliklə fətləşir. “Yaradılış”, “Boz Qurd”, “Oğuz Kağan”, “Manas”, “Alpamış”, “Canqar”, “Boz yigit”, “Edige”, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu”, “Qaçaq Nəbi” və s. kimi şedevrlər mahiyyətində qadın-ana obrazlarının bir növ genoloji sistemini formalaşdırmaqla diqqət önünə gəlir. Onların sinxron və diaxron müstəvidə təhlilə gətirilməsi özlüyündə mifdən eposa gələn tarixi-mədəni axarın nə ilə səciyyələnməsini bir bütöv olaraq aydınlaşdırmaq məramının gərəkliliyimüəyyənləşdirir. “Kitabi-Dədə Qorqud” bütün kontekstlərdə olduğu kimi, qadın müqəddəsliyini, ailə və cəmiyyət nizamında rolunu aydınlaşdırmaq anlamında əsaslı. Burla xatun, Xan qızı, Banuçiçək, Selcanxatun, Qazan xanın anası, Qırx qız, düşmən qadınları təmsalında dastandakı çeşidli obrazlar tarixi-mədəni axarın dinamikasını, qadın – ana, qadın – qəhrəman, qadın – el ağbirçəyi və s. kimi məsələləri diqqət önünə gətirir. Bütün bunlar “Kitabi-Dədə Qorqud”da mahiyyət məsələsi olaraq Oğuz cəmiyyətindəki nizamı, törə kutsallığını sərgiləyir.

Açar sözlər: “Kitabi-Dədə Qorqud”, epos, Oğuz cəmiyyəti, qadın obrazları, Burla xatun, Xan qızı, Banuçiçək, Selcanxatun və s.

Türk xalqlarının yaratdığı əvəzsiz mədəniyyət abidələri sırasında xüsusi yeri və məqamı olan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı ehtiva etdiyi məzmun qatları ilə üfüqi və şaquli yanaşmalarda ciddi imkanlıqla diqqət önünə gəlir. Folklorşünaslar, etnoqraflar, musiqişünaslar, tarixçilər, dilçilər və s. öz çeşidli təhlillərində bir-birindən maraqlı qənaət və fikirlərdə görünürlər. Çünki epo-

sun mətnində əksini tapan məsələlər bütün aspektləri ilə sistemli araşdırmalara imkan yaradacaq faktlarla xarakterizə olunur. Abidə elə möhtəşəm qaynaqdır ki, ora əl uzadanın əli heç vaxt boş qayıtmayıb. Əksinə, xəzinələrin, sirlərin açarı funksiyasını yerinə yetirməklə daha geniş araşdırmalar üçün əsas verir. Daha doğrusu, uğurlu başlanğıc üçün qaynaq rolunu oynayır. Oğuz elində qadının funksional rolunun və məqamının müəyyənliyi baxımından dastan əvəzsizdir.

Ümumiyyətlə, qədim türklərdə ana hami, qoruyucu funksiyasını yerinə yetirmişdir. Bahadırlar bu axarda həm də Ana torpaq tərəfindən doğulmuş kimi təsəvvür və inama bağlanmışlar. Belə təsəvvür etmişlər ki, onların yaşadığı torpağın hamisi vardır və bu hami çeşidli adlarla diqqət önünə gəlmişdir. Məsələn, türklərdə dağın hami funksiyası (eləcə də ağac, od, su və s.) kifayət qədər özünə yer almışdır. Yakut dastanlarında Er-Soqotok Ana – Ağacın, Altay batırı Altay-Buçay Ana-Yerin övladıdır. Mifoloji təfəkkürdən və bəlkə də bir qədər də dərin qatlardan süzülüb gələn bu axar “Kitabi-Dədə Qorqud”da son dərəcədə mükəmməl təsəvvürlə diqqət önünə gəlir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında qadının yeri və məqamı. “Dirse xan oğlu Buğacın boyu”nda, “Qazan xanın evinin yağmalanması boyu”nda, “Baybura oğlu Bamsı Beyrək boyu”nda, eləcə də dastanın digər boylarında və müqəddiməsində nəzərə çarpan epizod və deyimlər təfəsilatı bir bütöv olaraq ortaya qoyur. Tarixi yaddaşın mifoloji qatından reallıq örnəklərinə qədər son dərəcədə geniş faktura ilə çıxış etmək məqsəd və məramında görünür. F.Sümər, L.Qumilyov, B.Ögel, İ.Qəfəsoğlu, A.İnan, Ə.Tanrıverdi, M.Allahmanlı və başqaları türk dastan örnəklərindən və tarixin verdiyi informativ bilgilərdən çıxış edərək ailə nizamı timsalında mükəmməl təsəvvür ortaya qoya bilməmişlər. Məsələn, görkəmli türkoş L.Qumilyov qədim türklərdə cəmiyyət səviyyəsində qadının məqamını diqqət önünə gətirərək vurğulayır ki, “qadına münasibət nəzərə çarpacaq dərəcədə ehtiramlı, cəngavər səciyyəli idi. Yurda daxil olan oğul əvvəlcə anasına, yalnız bundan sonra atasına təzim edirdi” (6, 92). Xalq ədəbiyyatının rəngarəng örnəklərində (bayatı, nəğmə, əfsanə, rəvayət, dastan və s.) bunlar bir qeyri-adiliklə özünə yer alır. “Yaradılış”, “Boz Qurd”, “Oğuz Kağan”, “Manas”, “Alpamış”, “Canqar”, “Kitabi-Dədə Qorqud”, “Koroğlu” və s. kimi sənət şedevrləri bunun klassik örnəyidir. “Kitabi-Dədə Qorqud”un ayrı-ayrı boylarında özünə yer alan epizodik məqamlar

bir təfsilat olaraq türk təfəkküründə oturuşmuş invariantlar timsalında qadının status məqamını diqqət önünə gətirir. Ümumiyyətlə, “araşdırmalar göstərir ki, qədim türk dövlət strukturu türk tayfa (ailə) strukturundan doğmuşdur və hətta dövlətin rütbə, titul sistemi türk qohumluq terminləri ilə üst-üstə düşür. Buradan belə bir həqiqət ortaya çıxır ki, qədim türk dövləti türk ailə təməlinə söykənir və ailədən tutmuş dövlətə qədər bir sistem yaradır” (3, 9). Türk epos təfəkkürü bütünlükdə bunu qorumağa köklənmişdir və “Kitabi-Dədə Qorqud” bunun ən mükəmməl örnəyi olaraq əsaslı faktlarla səciyyələnir.

Qadının funksional rolu və bütünlükdə cəmiyyətin prinsip və nizamı timsalında sərgilədiyi mənzərə bunun genoloji stixiyasını diqqət önünə gətirir. Oğuz elinin kutsallıqlarının və törə təsəvvürünün mədəniyyət kodu bir istiqamətdə ağsaqqallıq (ağbirçəklik) statusu ilə fəlakətləşir. Xan qızı, Bayburaxatun, Banuçiçək, Selcanxatun, Qazan xanın anası və qırx qız özlüyündə informasiya bütövlüyündə Oğuz elinin dastana qədərki və dastandan sonrakı dövrü özündə ehtiva edə bilmək funksiyası ilə şərtlənir. Xalq şairi S.Vurğun “Adın şərəflidir sənin, ey qadın, Dahilər anası çağrılır adın” deyirdi. Bütün dürlü örnəklər – bayatı, nəğmə, əfsanə, rəvayət nümunələri məhz türk təsəvvüründə qadın müqəddəsliyini təqdim etmək amalına köklənmişdir. Rəngarəng janr korpuslarında hadisə, əhvalat, epizod səviyyəsində özünə yer alan qadın obrazları tarixi gələni ümumi axarını səciyyələndirməklə, həm də onun yerini və məqamını aşkarlayır. “Qazan xanın evinin yağmalanması boyu”nda Qazan xanın düşməni Şöklü Məliyə dedikləri ana statusunda qadının zirvə funksiyasını və oradan o yana heç nəyin dayanmadığını (və dayana bilmədiyini) aşkarlayır. “Qazan aydır:

– Mərə Qaracığ Çoban (səbr et), anamı kafirdən diləyim, at ayağı altında qalmasın – dedi.

At ayağı kölük, ozan dili çevik olar.

Qazan kafiri çağırıb söyləmiş, görəlmiş, nə söyləmiş.

Aydır:

Mərə Şöklü Məlik!

Dünliyi altun ban evlərimi gətirib durursan,

Sənə kölgə olsun.

Ağır xəzinəm, bol axcamı gətirib durursan,

Sənə xərclik olsun.

Qırx incə belli qızla Burla xatunu gətirib durursan,
Sənə yesir olsun.

Qırx yigitlə oğlum Uruzu gətirib durursan,
Qulun olsun.

Tovla-tovla şahbaz atlarımı gətirib durursan,
Sənə binət olsun.

Qatar-qatar dəvələrimi gətirib durursan,
Sənə yüklət olsun.

Qarıcıq anamı gətirib durursan, mərə kafir,
Anamı vergil mana!

Savaşmadan, uruşmadan qayıdalım,
Geri dönəyim, bəlli bilgil! (4, 41).

Mətn informasiyası hadisə və hadisələrarası situasiyada düşmənin oğuz elinə hücumu və Oğuz bəylərinin mövcud tabuları sırasında sıralanmanın (birincidən sonuncuya qədər) mahiyyətini ortaya qoyur.

Birinci situasiya:

- a) Oğuz eli düşmən tərəfindən hücumla məruz qalır;
- b) dünliyi altun ban evi, altun axca, bol xəzinəsi gətirilir;
- c) tovla-tovla şahbaz atları, qatar-qatar dəvələri gətirilir;
- ç) Burla xatın, qırx incə belli qız gətirilir;
- d) oğlu Uruz gətirilir və s.

İkinci situasiya:

- a) Qazan xan elini talayan düşməndən ancaq anasını istəyir və şərt olaraq bunu irəli sürür;
- b) qarıcıq anamı gətirib sənə, vergil mana söyləyir;
- c) savaşmadan, uruşmadan geri dönəlim şərtini qoyur.

Bütün bunlar və bu kimi epizodik məqamlar Ananın cəmiyyət səviyyəsində statusunu müəyyənləşdirir. Xalq şairi H.Arif “Torpaq da anasız qalması deyə, Torpağın qoynuna köçür analar” söyləyir. Oğuz epos təfəkkürü bütün parametrlərdə qadının funksional rolunu, cəmiyyət səviyyəsində yerinin ucalıq olduğunu təqdimə köklənmişdir. Akad. T.Bünyadov “Qız var oğuldan qeyrətli” kitabında qadın-ana timsalında vurğulayır ki, “qadın ilahi qüvvə, ilahi varlıqdır. Alilik, adillik timsalıdır. Yaradan, yaşadan, qoruyan, saxlayandır. El anasıdır, dünyalar dünyasıdır. Bəşərə zinət, insanlığa şöhrətdir. Qadın ucalıq,

bakirəlik, ülvilik timsalıdır. Gözlərə işıq, qəblərə yaraşıqdır. Ana vətəndir, vətən anadır...

“Amazonkalarımız – əfsanəvi cəngavər qadınlarımız ərənlərimizlə birlikdə deryalarda qanad çalıblar, dağları qoşa aşıb, zirvələrə qoşa qalxıblar. İradəli, əqidəli analarımız dar gündə, dar ayaqda hünər göstəriblər, zəfər çalıblar, qələbə qazanıblar. Qılınc əldə, qalxan sinədə “gəldim, yetirdim, vurdum-vur” deyiblər. Yeriylər düşmən üstünə. Döyüş meydanında cəngə giriblər, qarşı-qarşıya durublar, əlbəyaxa olublar, qan uddurublar, qırıblar, qurtarıblar” (2, 5). Azərbaycan xalqının tarixi axarda, təxminən qırx minillik bundan əvvəllə altı min il bundan əvvəlki zamandakı anaşahlıq dövrü bunun parlaq örnəyidir. Tomrisin (e.ə.VI əsr) qəhrəmanlığı xalqın qadın qəhrəmanlıq tarixinin ən parlaq səhifəsidir. “Kitabi-Dədə Qorqud”a gələn yolun möhtəşəmlik nümunəsidir.

Mifik-tarixi yaddaşda və epos informasiyasında qadının funksional rolu. Dastan təfəkküründə qadının statusu ailə və cəmiyyət səviyyəsində eyni funksiyaya bağlanır. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında Burla xatun, Banu Çiçək, Selcan xatun, “Koroğlu”da Nigar, “Qaçaq Nəbi”də Həcər, “Qaçaq Süleyman”da Gülsüm və s. bütünlükdə ənənənin genologiyasını, sərgilədiyi tarixi mənzərəni bir bütöv olaraq ortaya qoyur. Hind atalar sözlərinin birində deyilir ki, qadın o qədər zərifdir ki, ona çiçəklə də toxunmaq olmaz. Bütün bunlar qadının Oğuz eli səviyyəsində yerini və müxtəlifliklə nəzərə çarpan məqamını aydınlaşdırır. H.Cavid vurğulayırdı ki, “qadınsız ölkə məhv olur, zavallı qalır”. Bütün bunlar və bu kimi örnəklər özlüyündə tarixi axarı və onun dominantlıq xarakterini, mətn zənginliyində üfüqi və şaquli tərəflərini aydınlaşdırmaq üçün mühüm mahiyyət kəsb edir. Mətn və mətn, eləcə də mətn və mühit münasibətlərində ortaya qoyulan mənzərə mifik yaddaşdan çağdaş zamanımıza qədər mükəmməl bir təsəvvürü əhatələyə bilmək gücündə görünür. Məsələn, “Dirsə xan oğlu Buğacın boyu”nda Bayındır xanın toy törənində Dirsə xanın qara otaqda oturdulması və vəziyyətin çözümlü Xan qızının dedikləri əsasında baş verir. “Oğlu-qızı olmayanı Tanrı-taala qarğıyıbdır, biz dəxi qarğarız, bəlli bilgil, – dedilər.

...Elə olsa səndənmidir? Məndənmidir? Tanrı-taala bizə bir yetməni oğul verməz. Nədəndir? – dedi.

Dirsə xanın xatununa qəhər gəldi, qara qıyma gözləri qan-yaş doldu, söyləmiş görəlmiş, xanım, nə söyləmiş:

– Hey, Dirsə xan! Mənə qəzəb etmə! İncinib acı sözlər söyləmə! Yerindən uru durğul! Ala çadırın yer üzündə dikdirgil! Atdan ayğır, dəvədən buğra, qoyundan qoç öldürgil! İç Oğuzun, Daş Oğuzun bəylərin üstünə yığnaq etgil! Ac görsən doyurğıl, yalincıq görsən donatğıl! Borcluyu borcundan qurtargil. Təpə kimi ət yığ, göl kimi qımız sağdır! Ulu toy eylə! Hacət dilə! Ola kim bir ağzı dualının alqışıyla tanrı bizə bir yetman əyal verə, – dedi” (4, 21). Qadının Oğuz cəmiyyətindəki funksional rolunun panoramasının digər bir tərəfi burada bütün aspektləri ilə ortaya çıxır. Daha doğrusu, onun böyüklük, yolgöstəricilik, problemi çözə bilmək bacarıq və qabiliyyəti aydınlaşır. Xalqın inam və etiqadları timsalında duaların müstəcəb olması, ac qarınların doydurulması, kimsəsizlərə kömək edilməsi, borcluların borcundan qurtarılması əvəzində bir ağzıdualının alqışının ovsanata keçməsi ilə məsələ çözüdür. Xan qızının dedikləri və Dirsə xanın buna əməl etməsi sayəsində bu narahatlıq, nigarançılıq həllini tapır.

“Dirsə xan oğlu Buğacın boyu”nda digər məsələ ailə nizamı timsalında Dirsə Xan və Xan qızının münasibətləri bütöv bir mənzərəni diqqət önünə gətirir. Bir növ nümunəvi ailə modeli burada cızılır. “Bəri gəlgil, başım baxtı, evim taxtı, qadınım, diləyim, döləyim” müraciəti bunun klassik formulasıdır. Xan qızının Dirsə xana münasibəti səviyyəsində deyilənlər bu örnəyin Oğuz eli timsalında alilik məqamıdır. “Bəri gəlgil! Başım baxtı! Evim taxtı! Xan babamın göygüsü! Qadın anamın sevgisi! Göz açıban gördüyüm! Könül verib sevdiyim, Dirsə xan”! (4,21). “Duxa Qoca oğlu Dəli Domrul boyu”, “Qazan xanın evinin yağmalanması boyu”, “Baybura oğlu Bamsı Beyrək boyu” “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyu” və s. hər birisi Oğuz elində qadının aparıcı rolunu, cəmiyyətin nizamına verdiyi töhfələri bir aydınlıqla diqqət önünə gətirir. Oğuzların tarixi gələni təhlil edən F.Sümər vurğulayır ki, “onların (oğuzların) qadınlara qarşı sevgi və ehtiramla davrandıqları aydın nəzərə çarpır. Qəhrəmanlar bir çox hallarda qadınlarının məsləhəti ilə hərəkət edərtilər. Qəhrəmanlar qadınlara “görlüm” (gözəlim) deyə müraciət edərtilər” (7, 373). Dediymiz kimi, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı bunun klassik örnəyidir. “Dirsə xan oğlu Buğacın boyu” mahiyyət etibarilə məhz bu düşüncənin təqdiminə köklənmişdir. “Qazan xanın evinin yağmalanması”nda, eləcə də “Baybura oğlu Bamsı Beyrək boyu”nda bir başqa tərəf rəngarəngliklər, baş verənlər timsalında özünə yer alır. Məsələn, Beyrəyin şəxsinde: “Beyrək aydır:

– Baybecan bəyin bir qızı varmış, onu görməyə gəldim, – dedi.

Qız aydır:

– Ol qız elə adam deyildir ki, sənə görünə – dedi. Amma mən Banıçiçəyin dadısıyam. Gəl imdi səninlə ava çıxalım. Əgər sənin atın mənim atımı keçərsə, onun atını da keçərsən. Həm səninlə ox atalım, məni keçərsən, onu dəxi keçərsən və həm səninlə gülüşəlim, məni basarsan, onu da basarsan, – dedi.

Beyrək ayıtdı:

– Xoş imdi atlanın!

İkisi atlandılar, meydana çıxdılar, at təpdilər” (4, 50).

Tarixi-mədəni axarın sərgilədiyi mənzərə Oğuz elində mövcud yaşam fəlsəfəsini, qadının bu nizamda funksional rolunu aşkarlayır. Bunlar bir bütöv olaraq bir neçə istiqamətdə dastan müstəvisində geniş təhlillərə şərait yaradır və açılma məqsədi daşıyır.

a) Qadının analıq funksiyası və onun Oğuz eli timsalında tipiklik mənzərəsi;

b) ailə və cəmiyyət nizamında qadının rolu və məqamı;

c) müdriklik və yolgöstəricilik funksiyası (“Dirşə Xan oğlu Buğacın boyu”);

ç) qəhrəmanlıq və igidlik örnəkləri timsalında qadının aparıcı funksiyası;

d) övlad tərbiyəsində, qəhrəmanın kimlik təsəvvürünün dərkə və fəaliyyətinin reallaşmasında qadının rolu;

e) müqəddəs nizamın qorunuşunda qadının Ana haqqı və s.

Bütün bunlar “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında qeyri-adi, həm də yüksək intelleksiya, düşüncə özünəməxsusluqları ilə çatdırılma və gələcəyə daşınma məqsədinə bağlanır. Bu mənada “Kitabi-Dədə Qorqud” əxlaq və mənəviyyat toplusudur. “Qabusnamə”də xüsusi olaraq qeyd olunur ki, “sağlam düşüncəyə görə, övlad öz səbəbinə hörmət etməli və öz əsil-zatına ehtiram qoymalıdır, onun əsil-zatı isə ata-anadır” (5, 32). Epos təfəkkürü və bütünlükdə dastan ənənəsi xalqın mədəniyyət və mənəviyyat klişələrini, yaddaş və düşüncə metadilini bir bütöv olaraq ifadəyə və daşımağa köklənir. Qadın-Ana timsalında əksini tapan epizodlar bütünlükdə dastanın axarını müəyyənləşdirən və bu kutsallığı gələcəyə ötürən mənəviyyat intelleksiyasıdır. Daha doğrusu, zənginlik və rəngarəngliyin bir qatı olaraq ailə və cəmiyyət timsalındakı axarını diqqət önünə gətirməklə, həm də onun daxili bətnində olanları

faktlaşdırır. “Qanlı Qoca oğlu Qanturalı boyu”nda ata-oğul söhbətləri bunun nümunədir. “Qanturalı aydır:

– Baba, mən yerimdən durmadan ol durmuş ola. Mən qaraqoç atıma minmədən ol minmiş ola. Mən qanlı kafir elinə varmadan ol varmış, mənə baş gətirmiş ola.

Qanlı Qoca aydır:

– Oğul, sən qız istəməzmişsən, bir cilasın bahadır istəmişsən.

Aydır:

– Bəli, canım baba! Elə istərəm” (4, 95).

Göründüyü kimi, Oğuz elində və bütünlükdə Oğuz təsəvvüründə qadının sərgilədiyi təsəvvür mükəmməl bir nizama, etnosun qadın haqqında düşüncələrinə bağlanır. Bunların isə rəngarənglik və əhatəlilik mənzərəsi bütün məzmunu və daxili harmoniyası ilə dastan düşüncəsində gələcəyə daşınmaq kimi kutsallığa köklənir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının zənginlik axarında qadının yeri və rolunun təqdimi bir mükəmməllik nümunəsi olaraq nəzər-diqqəti cəlb edir. Əski təsəvvürlərdə, arxaik yaddaşda özünə yer alan möhtəşəmlik, qadının ülvilik, gözəllik, bakirəlik, təmizlik və törədici funksiyası bütün aspektləri ilə mifdən eposa, oradan da dastanlara daşınmaqla mükəmməl bir mənzərəni diqqət önünə gətirir. Oğuz elində və bütünlükdə Oğuz təfəkküründə qadının aparıcı funksiyası ailə və cəmiyyət səviyyəsində, kutsallığın qorunusu və daşınışı timsalında əxlaq tərbiyəsindən qəhrəmanlıq tərbiyəsinə, layiqli övlad yetişdirmə təsəvvürünə bağlanır. Bütün bunlar “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında bir məram və məqsəd olaraq qorunub gələcəyə daşınır.

ƏDƏBİYYAT

1. Allahmanlı M. Türk dastan yaradıcılığı. Bakı: Ağrıdağ, 1998, 144 s.2.
2. Bünyadov T. Qız var oğuldan qeyrətli. Bakı: Azərbaycan, 1992, 24 s.
3. Əsgər Ə., Qıpçaq M. Türk savaş sənəti. Bakı: Yazıçı, 1996, 176 s.
4. Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı: Yazıçı, 1978, 184 s.
5. Qabusnamə. Bakı: Azərənşr, 1989, 237 s.
6. Qumilyov L. Qədim türklər. Bakı: Gənclik, 1993, 536 s.
7. Sümər F. Oğuzlar. Bakı: Yazıçı, 1992, 432 s.

ОБРАЗ ЖЕНЩИНЫ – МАТЕРИ В “КИТАБИ-ДЕДЕ ГОРГУД” И ОТНОШЕНИЕ К ЖЕНЩИНЕ В ОГУЗСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Алмара Набиева

доктор философии по филологии

БДУ

РЕЗЮМЕ

Целью данной статьи является исследование функциональной роли женщины как хранительницы семейного очага, а также ее социальная роль в обществе. По сути, такие дастаны, как “Сотворение”, “Серый волк”, “Огуз каган”, “Манас”, “Алпамыш”, “Джангар”, “Бозигид”, “Эдиге”, “Китаби-Деде Горгуд”, “Короглу”, “Гачаг Наби” и др., изобилуя женскими образами, являются генеалогическими преданиями о тюркских женщинах-матерях. Их одновременный и диахронический анализ сам по себе определяет необходимость прояснения изучения историко-культурного истока, от мифа к эпосу.

“Китаби-Деде Горгуд” как и во всех контекстах является базовым показателем святости женщин, их семейной и общественной роли. В лице Бурла Хатун, Хан гызы, Банучичек, Сельджан Хатун, матери Казан-хана, сорока девушек, а также на примере вражеских женских образов показана вся динамика историко-культурного развития образов. Наряду с этим исследуется роль женщины, как матери, героини, прародительницы. Все это демонстрирует многовековой порядок и неприкосновенность свода законов огузского общества, являющихся сутью литературного памятника тюркских народов “Китаби-Деде Горгуд”.

Ключевые слова: “Китаби-Деде Горгуд”, эпос, Огузское общество, Бурла хатун, Хан кызы, Банучичек, Сельджанхатун и др.

THE IMAGE OF A WOMAN AND HER IN
“KITABI-DEDE GORGUD”
IMAGINATION FORMED IN THE HANDS OF OGHUZ

Almara Nabieva

PhD in Philology

SUMMARY

The purpose of this article is to study the functional role of a woman as the keeper of a family hearth, as well as her social role in society. In fact, dastans such as Creation, Gray Wolf, Oghuz Kagan, Manas, Alpamysh, Jangar, Bozigid, Edige, Kitabi-Dede Gorgud, Koroghlu, Gachag Naby and etc. are plenty of women image and are geneological lores about Turkic women-mothers.

Kitabi-Dede Gorgud, as in all contexts, is a baseline indicator of women's holiness, family and social roles. In the person of Burla Khatun, Khan gyzy, Banuchichek, Seljan Khatun, the mother of Kazan Khan, forty girls, as well as on the example of enemy female images, are shown all the dynamics of historical and cultural development of female images. Along with this, the role of a woman as a mother, heroine, progenitor is explored. All this demonstrates the centuries-old order and inviolability of the body of law of Oghuz society, which is the essence of the literary monument of the Turkic peoples “Kitabi-Dede Gorgud.”

Keywords: “Kitabi-Dede Gorgud”, epic, Oghuz society, Burla Khatun, Khangizi, Banuchichek, Seljan Khatun and others.